Reformpedagógia és életreform

A következő tanulmányok több éves nemzetközi, német-magyar OTKA kutatási projekt (T 037337) legújabb, magyar vonatkozású eredményeinek felhasználásával készültek. A projektben résztvevő kutatók: Kiss Endre, Mikonya György, Németh András (ELTE); Pukánszky Béla (Szegedi Egyetem); Ehrenhard Skiera, Andreas von Pronczynsky (Universität Flensburg).

A 2002-ben kezdődő kutatás abból a hipotézisből indult ki, hogy a múlt század hetvenes-nyolcvanas éveitől kezdődően (az egyes országokban némi fáziskülönbséggel) létrejött egy új civilizációs alapzat, olyan vezető ideológiák és gondolkodási módok rendszere, amelyek az emancipáció különböző felfogásaival kísérletezve az egyének, az individuumok, az emancipált szuverén emberek világát próbálták fölvázolni. Ezek a kísérletek természetesen „önmegvalósítási" akciók voltak, de emellett teljes joggal társadalmi reformként is értelmezhetők. (Jóllehet az egyén nem kizárólag csak a társadalomban képes az önmegvalósításra, az egyéni önmegvalósítás társadalmi modellként értelmezve már társadalmi, ha nem is össztársadalmi problémává válik.) A kutatók – a témával kapcsolatos hazai és nemzetközi szakirodalom eddigi kutatási eredményeire *(1)* alapozva – abból a feltételezésből indultak ki, hogy a társadalmi reformtörekvésként elgondolt egyéni önmegvalósítási modellek kényszerítő erővel vezetnek el mindazokhoz a pedagógiai reformtörekvésekhez, amelyeket a pedagógiai szakirodalom reformpedagógia elnevezéssel szokott összegezni.

Ezek a reformtörekvések szoros kapcsolatban állnak a fentiekben jelzett emancipációs törekvések ideológiai hátterét jelentő különböző kultúrakritikai megnyilvánulásokkal, amelyeknek a legfontosabb szellemi bázisát egyrészt az angol-amerikai esztéticizmus és személyiség-idealizmus jellegzetes képviselői (*Carlyle, Morris, Ruskin, Carpenter*), másrészt *Nietzsche* jelentették. Ennek hatására a század utolsó évtizedeiben egyre szélesebb körben jelenik meg egy sajátosan új mentalitás, amelynek közös elemei mind a különböző életreform-mozgalmakban, mind pedig az azokkal szoros kölcsönhatásban kibontakozó pedagógiai reformmozgalmakban fellelhetők.

Ezek a törekvések a korszak művészeti mozgalmainak eszmei támogatása mellett, illetve azokkal gyakran szorosan összekapcsolódva vezettek el a század első jelentős „ellenkultúra" mozgalmához, amely a korszak magas szinten prosperáló, jóllehet konjunkturális ciklikussággal fejlődő ipari társadalmának gazdasági sikertörekvéseivel szemben keres a nagyvárosi életmód negatív hatásai elől menekülők számára az élet mindennapjaiban és mentális szinten egyaránt jelentkező alternatívákat. Az ebben az időben megjelenő, új életforma keresésére irányuló romantikus ihletésű utópiák közös alapmotívuma a természethez, illetve a természetes életkörülményekhez való visszatérés vágya, továbbá az ember belső világának feltárására és az abban zajló történések kifejezésére irányuló törekvés. Ez megjelenhetett az élethez és a világhoz való irracionális viszonyulásban, az emberi, továbbá a férfi-nő kapcsolatok természetességének, az élmények eredetiségének, illetve közvetlenségének keresésében, a bensőségesség, önálló egyéniséggé válás iránti vágyban, illetve az életmegnyilvánulások természetes módon történő kifejezésének igényében, a konvencionális szokásokkal szakítani kívánó különböző lakás-, életmód- és testkultúra mozgalmakban, a korabeli természet- és környezetvédelmi irányzatokban, továbbá a természetgyógyászat és a vegetáriánus, valamint a földművelési-, illetve öltözködési reform törekvéseiben. Ez fejeződik ki a kertvárosi lakónegyedek és kertművelő telepek alapításában, alkoholellenes és egyéb reformkörök, továbbá a különböző teozó-

fiai, spiritualista és okkultista csoportok létrehozásában, amely közösségek mindegyike valamilyen módon alternatívát jelent a modern világgal, a nagyvárosi életformával szemben. Ebből adódóan a különböző életreform-mozgalmak eszmei háttere is rendkívül sokszínű.

Ezeknek a törekvéseknek a sokszínű, gyakran reflektálatlan recepciója jelentős mértékben hozzájárul az ebben az időben jelentkező pedagógiai reformmozgalmak különböző gyermekmítoszaihoz és új alapokon nyugvó, néha szélsőséges nevelési ideológiáihoz, azonban némi fáziseltolódással e törekvések elvezetnek majd több különböző maradandó értékű, szélesebb társadalmi léptékben is tért hódító iskolapedagógiai újítás, máig életképes, úgynevezett reformpedagógiai koncepció kikristályosodásához.

A következő tanulmányok a 2004. október 4–7. között Egerben, a fentiekben részletezett kutatási projekt keretében – német, osztrák, svájci, holland és magyar szakemberek részvételével – megrendezett ‚Reformpädagogik und Lebensreform in Mitteleuropa – Ursprünge, Ausprägung und Richtungen, länderspezifische Entwicklungtendenzen' című nemzetközi szimpózium magyar vonatkozású előadásainak szerkesztett változataként jelennek meg.

Jegyzet

(1) Például: Frecot, J. – Geist, J. – F.-Kerbs, D. (1972): *Fidus. Zur ästhetischen Praxis bürgerlichen Fluchtbewegung*. München. Oelkers, J. (1984): *Reformpädagogik – eine kritische Dogmengeschichte*. Weinheim, 1989; Kiss E.: *Szecesszió egykor és ma*. Budapest. Kiss E. (1993): *Friedrich Nietzsche filozófiája. Kritikai pozitivizmus és az értékek átértékelése*. Budapest. Linse, U. (1976): Die Jugendkulturbewegung. In: Vondung, K. (szerk.): *Das wilchelminische Bildungsbürgertum.* Zur Sozialgeschichte seiner Ideen. Göttingen. Linse, U. (1986): *Ökopax und Anarchie. Eine Geschichte der ökologischen Bewegungen in Deutschland.* München. Kerbs, D. – Reulecke, J. (1988, szerk.): *Handbuch der deutschen Reformbewegungen 1880–1933*. Wuppertal. Frevert, Ute (2000, szerk.) : *Das Neue Jahrhundert. Europäische Zeitdiagnosen und Zukunftsentwürfe um 1900*. Göttingen. Etkind, Alekszander: *A lehetetlen Erósza. A pszichoanalízis története Oroszországban.* Budapest. 1999.; Weisser, J. (1995): *Das heilige Kind. Über einige Beziehungen zwischen Religionskritik, materialistischer Wissenschaft und Reformpädagogik im 19.* Und zu Beginn des 20. Jahrhunderts. Würzburg. Weiss, E. (1996): „Kulturkritik, Schulkritik und Lebensreform um die Wende vom 19. zum 20. Jahrhundert – Eine geistesgeschichtliche ´Milieustudie` zur Entstehung der ´Neuen Erziehung`." In: Seyfarth-Stubenrauch, M. – Skiera, E. (szerk.): *Reformpädagogik und Schulreform in Europa*. Bd. 1. Hohengehren. 58–69. Thiel, F. (1999): „»Neue« soziale Bewegungen und pädagogischer Enthusiasmus. Pädagogische Impulse der Jugend- und Lebensreformbewegung am Anfang des 20. Jahrhunderts". *Zeitschrift für Pädagogik*, 45. 867–884. Baader, S. – Adressen, J. (2000, Hrsg): *Ellen Keys reformpädagogische Vision. „Das Jahrhundert des Kindes" und seine Wirkung*. Weinheim u. Basel. Pukánszky Béla (2000, szerk.): *A gyermek évszázada.* Budapest. *Die Lebensreform. Entwürfe zur Neugestaltung von Leben*. (2001) Band 1–2. Darmstadt. Németh A. (2002): *Reformpedagógia-történeti tanulmányok.* Budapest. Skiera, E. (2003): *Reformpädagogik*. München.

Németh András
Oktatásmódszertani Központ,
Pedagógiai és Pszichológiai Kar, ELTE